UG EC S3-01
(DSC/DSE)

চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰম

(চি.বি.চি.এচ., এন. ই. পি. ২০২০ অনুসৰি)

তৃতীয় ষান্মাসিক

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ আঞ্চলিক অৰ্থনীতি

অৰ্থ বিজ্ঞান

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা সমাজ বিজ্ঞান অধ্যয়ন সত্ৰ

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক মাধুর্য প্রসাদ বেজবৰুৱা, অর্থনীতি বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক ৰাতুল মহন্ত, অর্থনীতি বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক ৰাজশ্রী বেদমাত্তা, আই. আই. টি., গুৱাহাটী

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ অধ্যাপক জয়দীপ বৰুৱা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৰিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১	**স্ৱবেৰা ইছলাম,** কে. চি. দাস কমার্চ কলেজ	**নিভাৰাণী ফুকন,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
২	**গৌতম মজুমদাৰ,** কটন বিশ্ববিদ্যালয়	**গিৰিন্দ্র শইকীয়া,** গুৱাহাটী
৩	**আজিমুল হক**	**আজিমুল হক,** অৰুণাচল ইউনিভাৰচিটি অফ ষ্টাদিচ
৪	**শুভাশীষ গগৈ,** ডিগবৈ কলেজ	**গীতাঞ্জলি মেধি,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
৫	**প্রদীপ অধ্যাপক,** কটন বিশ্ববিদ্যালয়	**পংকজ কুমাৰ নাথ,** গুৱাহাটী
৬	**স্ৱবেৰা ইছলাম, শুভাশীষ গগৈ,** গুৱাহাটী	**শুভাশীষ গগৈ,** ডিগবৈ কলেজ
৭, ১০, ১২, ১৪	**মনিষা ভট্টাচার্য্য,** গোৱালপাৰা মহাবিদ্যালয়	**মনিষা ভট্টাচার্য্য,** গোৱালপাৰা মহাবিদ্যালয়
৮, ৯	**ভাস্কৰ শর্মা,** কৃ. কা. স. ৰা. মু. বি.	**গিৰিন্দ্র শইকীয়া,** গুৱাহাটী
১১	**প্রিয়ংকা কাকতি,** গুৱাহাটী	**আজিমুল হ'ক,** ৰিচার্চ স্কোলাৰ, গুৱাহাটী ইউনিভাৰচিটি
১৩	**গার্গী শর্মা,** গুৱাহাটী	**কাশ্মীৰা শর্মা,** ৰিচার্চ ফিলো, বি. কে. আৰ. আই, কৃ. কা. স. ৰা. মু. বি.
১৫	**চন্দ্রমা গোস্বামী,** কে. আৰ. বি. গার্লছ কলেজ, গুৱাহাটী	**মনিষা ভট্টাচার্য্য,** গোৱালপাৰা মহাবিদ্যালয়

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ **চন্দ্রমা গোস্বামী**
ভাষা সম্পাদনা ঃ (মূল ইংৰাজী) ঃ **চন্দ্রমা গোস্বামী,** কে. আৰ. বি. গার্লছ কলেজ, গুৱাহাটী
(অসমীয়া) ঃ **ড° মৃন্ময়ী ভট্টাচার্য্য,** সহযোগী অধ্যাপক, পশ্চিম গুৱাহাটী মহাবিদ্যালয়

প্রথম প্রকাশ ঃ চেপ্তেম্বৰ, 2024 **ISBN No:**

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী - ৭৮১০১৭,
নগৰ কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰ, গুৱাহাটী - ৭৮১০২২, Web : www.kkhsou.ac.in

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **অঞ্চল হিচাপে উত্তৰ-পূর্বাঞ্চল** ৭-১৯

অঞ্চল হিচাপে ভাৰতৰ উত্তৰ-পূবঃ এটা ধাৰণা; উত্তৰ-পূৰ্ব্বাঞ্চল আঞ্চলিক অর্থনীতিৰ প্রধান বৈশিষ্টসমূহ

অধ্যায় ২ ঃ **উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ প্রাকৃতিক আৰু মানৱ সম্পদ** ২০-৩৮

উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ প্রাকৃতিক সম্পদ আৰু তাৰ ব্যৱহাৰ, প্রাকৃতিক সম্পদৰাজিৰ ব্যৱহাৰৰ সম্ভাৱনা আৰু প্রত্যাহ্বান, উত্তৰ-পূৱৰ মানৱ সম্পদ, মানৱ সম্পদ বিকাশৰ নির্বাচিত সূচকত উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ স্থান

অধ্যায় ৩ ঃ **উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ অর্থনৈতিক সমস্যাৱলী** ৩৯-৫০

উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য, উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ মূল অর্থনৈতিক সমস্যাসমূহ- দৰিদ্রতা, নিবনুৱা, মূলধন গঠন; উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ আন কেতবোৰ আর্থ সামাজিক সমস্যা

অধ্যায় ৪ ঃ **ঘৰুৱা উৎপাদন** ৫১-৬৮

উত্তৰ-পূব অঞ্চলৰ ৰাজ্যিক ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ধাৰা আৰু গাঁথনি, স্বৰাজোত্তৰ কালত অঞ্চলটোৰ বিভিন্ন ৰাজ্যৰ জনমুৰি আয়, উত্তৰ-পূব অঞ্চলত ৰাজ্যিক আয় বৃদ্ধিৰ হাৰ লেহেমীয়া হোৱাৰ কাৰণ, চুবুৰীয়া ৰাষ্ট্রবোৰৰ সৈতে উত্তৰ-পূব অঞ্চলৰ সীমান্ত বাণিজ্যৰ সম্ভাৱনা, ‘পূবলৈ চাওক’

অধ্যায় ৫ ঃ **উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ কৃষি** ৬৯-৮৫

উত্তৰ-পূব ভাৰতত কৃষিৰ গুৰুত্ব, ভূমি ব্যৱহাৰৰ ধৰণ আৰু শস্য উৎপাদনৰ ধাৰা, উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলত কৃষি উৎপাদন আৰু উৎপাদনশীলতা, উত্তৰ-পূব ভাৰতত কৃষিৰ আধুনিকীকৰণ

অধ্যায় ৬ ঃ **উত্তৰ-পূব পৰিষদ** ৮৬-৯৯

উত্তৰ-পূব পৰিষদৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য, উত্তৰ-পূব পৰিষদৰ সংগঠন, উত্তৰ-পূব পৰিষদৰ সংগঠন, উত্তৰ-পূব পৰিষদৰ কার্যাৱলীৰ ওপৰত এক সমালোচনাত্মক আলোকপাত

অধ্যায় ৭ ঃ **ঝুম খেতি** ১০০-১০৮

ঝুম খেতিৰ ধাৰণা, ঝুম খেতিৰ প্রভাৱসমূহ, ঝুম খেতিৰ বর্ত্তমান অৱস্থাৰ পৰিবর্তনৰ কৌশল, পাহাৰুৱা অঞ্চলৰ কৃষিৰ অসুবিধাসমূহ

অধ্যায় ৮ ঃ **উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলত আন্তঃগাঁথনি** ১০৯-১২৪

উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ বাস্তৱিক আন্তঃগাঁথনি- বিদ্যুৎ, পৰিবহণ, যোগাযোগ অঞ্চলটোৰ বিত্তীয় আন্তঃগাঁথনি, অঞ্চলটোৰ সামাজিক আন্তঃগাঁথনি- স্বাস্থ্য, শিক্ষা

অধ্যায় ৯ ঃ **উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত ঔদ্যোগীকৰণ** **১২৫-১৪২**

উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত সংগঠিত আৰু অসংগঠিত উদ্যোগৰ ভূমিকা, অঞ্চলটিত ঔদ্যোগিক বিকাশৰ পৰিসৰ, অঞ্চলটিত ক্ষুদ্ৰ ঔদ্যোগৰ বিকাশ, অঞ্চলটিৰ ঔদ্যোগিক বিকাশ-অঞ্চলটিৰ ঔদ্যোগিক বিকাশৰ প্ৰাথমিক সমস্যাসমূহ, অঞ্চলটিৰ সম্ভৱনাপূৰ্ণ কেন্দ্ৰ, উত্তৰ-পূব ঔদ্যোগিক আৰু বিনিয়োগ নীতি

অধ্যায় ১০ ঃ **সীমান্তৱৰ্তী বাণিজ্য আৰু 'পূৱলৈ চোৱা' নীতি** **১৪৩-১৫২**

চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ লগত সীমান্তৱৰ্তী বাণিজ্যৰ সম্ভাৱনীয়তা, লুক ইষ্ট পলিচি (পূৱলৈ চোৱা নীতি), এক্ট ইষ্ট পলিচি (পূবক কাৰ্যকৰীকৰণ কৰা নীতি), লুক ইষ্ট আৰু এক্ট ইষ্ট পলিচিৰ মাজত পাৰ্থক্য

অধ্যায় ১১ ঃ **উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত বেংকিং আৰু বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তিকৰণ ঃ পাৰদৰ্শিতা, সম্ভাৱনা আৰু প্ৰত্যাহ্বান** **১৫৩-১৬৬**

পাৰিদৰ্শিতা, সম্ভাৱনা আৰু প্ৰত্যাহ্বান উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত বেংকিং খণ্ডৰ পাৰদৰ্শিতা, সম্ভাৱনা আৰু প্ৰত্যাহ্বান; উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত আঞ্চলিক গ্ৰামীণ বেংকসমূহৰ পাৰদৰ্শিতা, সমস্যা আৰু সম্ভাৱনীয়তা সমূহ

অধ্যায় ১২ ঃ **উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ পৰ্য্যটন উদ্যোগ— সমস্যা আৰু সম্ভাৱনা** **১৬৭-১৭৯**

উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলত পৰ্য্যটন উদ্যোগৰ বৰ্ত্তমান স্থিতি, উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলত পৰ্য্যটন উদ্যোগৰ প্ৰত্যাশা, উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলৰ পৰ্য্যটন খণ্ডৰ উন্নতিৰ বাবে ল'ব লগা পদক্ষেপ, উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলত পৰ্য্যটন উদ্যোগৰ অসুবিধাসমূহ

অধ্যায় ১৩ ঃ **উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত (NER) সমবায় আন্দোলন** **১৮০-১৮৯**

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত সমবায় সমিতি, অসমত সমবায় আন্দোলনৰ ইতিহাস, অসমৰ গ্ৰাম্য অৰ্থনীতিত সমবায়, অসমৰ নগৰ অঞ্চলত সমবায়সমূহ, মহিলা সমবায় সমিতি

অধ্যায় ১৪ ঃ **উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ অৰ্থনৈতিক পৰিকল্পনা (অসমৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত)** **১৯০-১৯৮**

স্বাধীনতাত পিছত অসম আৰু উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ অৰ্থনৈতিক পৰিকল্পনা, অসমৰ পৰিকল্পনাৰ প্ৰধান সফলতা সমূহ, অসমৰ পৰিকল্পনাৰ প্ৰধান বিফলতাসমূহ

অধ্যায় ১৫ ঃ **উত্তৰ-পূৱ ভৱিষ্যৎ দৰ্শন নথি ২০২০** **১৯৯-২০৬**

উত্তৰ-পূৱ ভৱিষ্যৎ দৰ্শন নথি 2020 শান্তি আৰু সমৃদ্ধিৰ দিশে প্ৰগতি, কল্পনাক বাস্তৱ ৰূপ দিয়া, সপোনক বাস্তৱলৈ সলনি কৰা

প্ৰসঙ্গ পুথি ঃ **২০৭-২০৮**

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় ঃ

এই পাঠ্যবিষয়টোত ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ অঞ্চল (NER)ৰ অর্থনীতিৰ বিভিন্ন দিশৰ আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। এই কাকতখন অর্থনীত বিজ্ঞান বিষয়টোক মেজৰ বিষয় হিচাপে লৈ পঢ়া শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে যুগুত কৰা হৈছে। অৰুণাচল প্ৰদেশ, অসম, মণিপুৰ, মেঘালয়, মিজোৰাম, নাগালেণ্ড, চিকিম আৰু ত্ৰিপুৰা- এই আঠখন ৰাজ্যেৰে ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ অঞ্চলটো গঠিত। অঞ্চলটোক চাৰিওদিশেৰে তিব্বত, ভূটান, নেপাল, বাংলাদেশ আৰু ম্যানমাৰে আৰৱি আছে। কেৱল মাত্ৰ এছোৰা সংকীর্ণ স্থলপথে ইয়াক ভাৰতৰ আন অংশৰ সৈতে লগ লগাই ৰাখিছে। 65 শতাংশতকৈও অধিক ভূখণ্ড অৰণ্যই আগুৰি থকা এই অঞ্চলটো হ'ল বিশ্বৰ সর্বাধিক জৈৱ-বৈচিত্র্যৰে ভৰা অঞ্চলবোৰৰ এটা। উত্তৰ-পূৰ ভাৰত তেল আৰু গেছৰ দৰে প্ৰাকৃতিক সম্পদ, উদ্যান কৃষিভিত্তিক সম্পদ, খনিজ পদার্থৰ আকৰ জলবিদ্যুৎ উৎপাদনৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা আৰু বনজ সম্পদেৰে সমৃদ্ধ অঞ্চল। কিন্তু ইমানবোৰ সম্পদেৰে চহকী হোৱা সত্বেও অঞ্চলটো ভাৰতৰ বহুকেইখন ৰাজ্যতকৈ পিচপৰা। পৰিহাসৰ কথা এয়েই যে ভাৰতৰ আন কোনো ৰাজ্যই প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ সহজলভ্যতাৰ দিশেৰে উত্তৰ-পূৰ ভাৰতক চেৰ পেলাব নোৱাৰে। ভৌগলিক অৱস্থাৰ দিশেৰেও অঞ্চলটোক দক্ষিণ-পূৰ এছিয়াৰ উপৰি বাংলাদেশ তথা চীনৰ সৈতে অর্থনৈতিক সম্পর্ক বৃদ্ধি কৰাৰ আধাৰস্থল ৰূপে বিকশাই তুলিব পৰা যায়। ভাৰত চৰকাৰে 'পূৰ দিশৰ হকে কাম কৰা নীতি' (Act East Policy) ৰ জৰিয়তে অঞ্চলটোৰ সৈতে থকা অর্থনৈতিক তথা ৰাজনৈতিক ব্যৱধান আঁতৰোৱাৰ প্ৰচেষ্টা চলাই আছে। এই নতুন নীতিটোৱে পূর্বৰ 'পূৱলৈ চোৱা নীতি' (Look East Policy) ৰ স্থান লৈছে। 'উত্তৰ-পূর্বাঞ্চল ভৱিষ্যৎ পৰিকল্পনা 2020 নথি' (The NER Vision 2020 Document) ত অংশগ্রহণভিত্তিক পৰিকল্পনা নীতিটো অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। অঞ্চলটোৰ বাসিন্দাই প্রয়োজনীয় বুলি ভবা অভাৱবোৰ যথাসম্ভৱ স্পষ্টকৈ চিনাক্ত কৰি উলিয়াবলৈ এই নথিৰ জৰিয়তে অঞ্চটোত থকা প্রত্যাহ্বানসমূহ আৰু বাসিন্দাসকলৰ উন্নয়নমূলক প্রত্যাশাবোৰ অধ্যয়ন কৰি থকা হৈছে। এই পাঠ্যবিষয়টোত মুঠ 15 টা অধ্যায় আছে।

অধ্যায়-1ত উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ ধাৰণাটো গঢ়ি তোলা আঠখন ৰাজ্যৰ চমু পৰিচয় দাঙি ধৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিত উত্তৰ-পূৰ ভাৰতৰ অর্থনীতিৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যবোৰো আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় 2ত আলোচিত বিষয়টো হ'ল উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ আঠখন ৰাজ্যৰ প্রাকৃতিক তথা মানৱ সম্পদ। 2011 চনৰ লোকপিয়লৰ আধাৰত উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ জনসংখ্যাৰ বিভিন্ন দিশৰ আলোচনাকো এই অধ্যায়টিত সামৰি লোৱা হৈছে। অধ্যায়þ 3ৰ আলোচনাৰ বিষয় হ'ল দৰিদ্রতা, নিবনুৱা সমস্যা, নিম্ন মূলধন সৃষ্টি আদিৰ দৰে উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলত থকা বিভিন্ন অর্থনৈতিক সমস্যা। উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ ৰাজ্যকেইখনৰ ৰাজ্যিক ঘৰুৱা উৎপাদন হ'ল অধ্যায় 4 ৰ বিস্তৃত আলোচনাৰ মূল বিষয়। অধ্যায়টিত প্রতিখন ৰাজ্যৰে জনমুৰি আয় আৰু ৰাজ্যিক আয় বৃদ্ধিত প্রতিটো খণ্ডৰে অৰিহণাৰ বিষয়েও আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় 5ৰ আলোচনাৰ বিষয়বস্তু হ'ল উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ কৃষি খণ্ডৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন দিশ। অধ্যায়টিত খেতি কৰাৰ আহি:, কৃষিভিত্তিক উৎপাদন আৰু উৎপাদনশীলতাৰ দৰে বিষয়বোৰ বহলাই ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ উন্নয়নত উত্তৰ-পূৰ পৰিষদৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে অধ্যায় 6 ত বহলাই অধ্যয়ন কৰা হৈছে। অধ্যায় 7ত আলোচিত বিষয়টো হ'ল উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলত স্থান সলাই কৰা খেতিৰ বিভিন্ন দিশ। ইয়াত উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলত কিয় স্থান সলাই কৰা খেতিৰ প্রচলন আছে, এনে কৃষি পদ্ধতিৰ প্রভাৱবোৰ কি কি? এই পদ্ধতিৰ কিবা বিকল্প আছে নেকি ইত্যাদি কথা আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় 8ত উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ আন্তঃগাঁথনিমূলক উন্নয়নৰ শেহতীয়া স্থিতি সম্পর্কে ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা হৈছে। অধ্যায়টিত আলোচিত আন দুটা প্রধান বিষয় হ'ল অঞ্চলটোত উপলব্ধ বিভিন্ন আন্তঃগাঁথনিমূলক সা-সুবিধা আৰু আন্তঃগাঁথনিৰ বিকাশত থকা প্রতিবন্ধকবোৰ।

অধ্যায় 9ত উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ ঔদ্যোগিকীকৰণ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত সংগঠিত আৰু অ-সংগঠিত উভয় খণ্ডৰে ভূমিকা কি তাৰ আলোচনাকো অধ্যায়টিত স্থান দিয়া হৈছে। অধ্যায় 10ৰ আলোচনাৰ বিষয় হ'ল সীমান্ত বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰখনত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলে প্ৰদৰ্শন কৰা সম্ভাৱনা। ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৱ অংশটোৰ কৌশলপূৰ্ণ ভৌগলিক অৱস্থিতিৰ বাবে ব্যৱসায়-বাণিজ্যৰ যোগেদি ই নানা ধৰণে উপকৃত হ'ব পাৰে। ভাৰত চৰকাৰৰ 'পূৱলৈ চোৱা নীতি' আৰু 'পূৱ দিশৰ হকে কাম কৰা নীতি' দুটাৰ বিষয়েও অধ্যায়টিত বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় 11ৰ আলোচনাৰ প্ৰধান বিষয় হ'ল উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ বেংকিং আৰু বিত্তীয় অন্তৰ্ভুক্তকৰণৰ প্ৰস্থিতি। অঞ্চলটোত বেংকিং সেৱাৰ প্ৰস্থিতি আৰু আঞ্চলিক গ্ৰামীণ বেংকবোৰৰ ভূমিকাও অধ্যায়টোত বহলাই ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। অধ্যায় 12ত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত পৰ্যটন খণ্ডৰ বিকাশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। অঞ্চলটোত পৰ্যটনৰ বিকাশ ঘটাব পৰা সম্ভাৱনীয়তাবোৰ আৰু এই বিকাশৰ প্ৰত্যাহ্বানবোৰ অধ্যায়টিত বিশদভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ সমবায় আন্দোলন আৰু অসমত এই আন্দোলনৰ ৰেহৰূপ হ'ল অধ্যায় 13ত আলোচিত মূল বিষয়। অধ্যায় 14ত অসমৰ বিশেষ উল্লেখেৰে সৈতে উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ বাবে কৰা অৰ্থনৈতিক পৰিকল্পনাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। 'উত্তৰ-পূৱ ভৱিষ্যৎ পৰিকল্পনা 2020' হ'ল অধ্যায় 15ৰ আলোচনাৰ বিষয়। ভৱিষ্যৎ পৰিকল্পনা নথিৰ বিস্তৃত বিৱৰণ আৰু লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ পথত থকা প্ৰত্যাহ্বানবোৰৰ আলোচনাকো অধ্যায়টিত স্থান দিয়া হৈছে।

এই পাঠ্যবিষয়টি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ লগে লগে সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব পাৰে। এইবোৰে আপোনাক মূল পাঠত উল্লেখ কৰা দৰকাৰী ধাৰণাসমূহ সৰল অৰ্থত বুজি পোৱাত সহায় কৰিব। 'জনা উচিত' বাকচবোৰৰ যোগে আপুনি মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ বিষয়ে জ্ঞান লাভ কৰিব। 'অনুশীলনী'সমূহে আপোনাৰ অধ্যয়ন অধিক সক্ৰিয় আৰু ফলপ্ৰসু হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, প্ৰতিটো শাখাৰ অধ্যয়নৰ অন্তত 'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' যোগে আগবঢ়োৱা প্ৰশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে আপোনাক স্ব-পৰীক্ষণৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি অধ্যায়টিৰ শেষত দিয়া 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান' ৰ উত্তৰসমূহৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক।